

Συνέντευξη της Doreen Massey στην Ντίνα Βαϊού

Σύρος, Απρίλιος 2000

Η Doreen Massey είναι καθηγήτρια γεωγραφίας στο Open University και συγγραφέας πληθώρας άρθρων και βιβλίων, πολλά από τα οποία έχουν αποτελέσει σταθμούς στην εξέλιξη της γεωγραφικής σκέψης και στην επιστημονική συζήτηση για το χώρο. Το 1998 τιμήθηκε με το βραβείο Prix International de Géographie Vautrin Lud, που θεωρείται το αντίστοιχο του βραβείου Νόμπελ για τη γεωγραφία. Τον Απρίλιο του 2000 ήρθε στην Αθήνα, προσκεκλημένη του Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας του ΕΜΠ και του Τμήματος Γεωγραφίας του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου, όπου παρουσίασε πρόσφατη δουλειά της. Στο πλαίσιο της επίσκεψης αυτής έδωσε τη συνέντευξη που ακολουθεί.

Ντ. Β.: Στο έργο σου (και σε διαλέξεις) επιμένεις στην έννοια των τόπων χωρίς σύνορα. Τι εννοείς μ' αυτό;

Δ.Μ.: Αυτό που επιδιώκω είναι να τονίσω τη διασύνδεση των τόπων. Στόχος μου είναι να αμφισβητήσω την ιδέα ότι οι τόποι (οι περιφέρειες, τα έθνη) έχουν εσωτερικά ή αυθεντικά χαρακτηριστικά που προκύπτουν κατά κάποιον τρόπο από το ίδιο το εσωτερικό τους. Αντί για μια έννοια, για παράδειγμα, της «αγγλικότητας» που φυτρώνει από το έδαφος θέλω να τονίσω την ιδέα ότι η Αγγλία και η «αγγλικότητα» δεν θα μπορούσαν να είναι αυτό που είναι χωρίς αμέτρητες επιρροές από αλλού. Αυτό δεν είναι επιχείρημα ενάντια στη μοναδικότητα των τόπων –κάθε άλλο– αλλά είναι επιχείρημα για την άποψη ότι η μοναδικότητα προκύπτει από συσχετισμούς. Στόχος μου είναι να ανασκευάσω τα επιχειρήματα υπέρ του αποκλειστικού τοπικισμού και του εθνικισμού.

Θεωρείς τα σύνορα ως αναγκαστικά «αρνητικά»;

Όχι. Βέβαια, στον αληθινό κόσμο –όπως τον ονομάζουμε– υπάρχουν σύνορα.

Υποστηρίζω πρώτον ότι αυτά τα σύνορα είναι δικά μας κατασκευάσματα –κοινωνικά προϊόντα– και ότι κανένα από αυτά δεν μπορεί να θεωρηθεί με κανέναν τρόπο «φυσικό». Δεύτερον, θα ήθελα να τονίσω ότι τα σύνορα αυτά διαμορφώνονται πάντοτε μέσα από την πρακτική των κοινωνικών σχέσεων εξουσίας, και επιπλέον οι κοινωνικές αυτές σχέσεις συνήθως χαρακτηρίζονται από μεγάλες ανισότητες. Αυτό φαίνεται πολύ καθαρά στην τρέχουσα ρητορική περί παγκοσμιοποίησης. Από τη μία μεριά υπάρχει η επιχειρηματολογία του ελεύθερου εμπορίου, όπου τα σύνορα πρέπει να καταργηθούν. Όμως από την άλλη μεριά τα εθνικά σύνορα ενάντια στη διεθνή μετανάστευση σε μερικές περιπτώσεις ενισχύονται – και σχεδόν σε καμία συζήτηση δεν βρίσκουμε κάποιο επιχείρημα υπέρ της διάλυσής τους.

Υπάρχουν διάφορες θεωρίες για τη δικαιολόγηση αυτής της διαφοράς ;

Ναι, υπάρχει, αν θέλετε, μια αναγωγή σε δύο διαφορετικές «γεωγραφικές φαντασίες»: η μία αφορά έναν κόσμο χωρίς σύνορα (αν μιλούν για το κεφάλαιο)

και η άλλη έναν κόσμο εθνικισμών, με αποκλειστικές εθνικές ταυτότητες (αν μιλούν για μετανάστες). Αυτό όμως μας επαναφέρει στην προηγούμενη ερώτηση. Δεν πιστεύω ότι τα σύνορα είναι αναγκαστικά καλά ή κακά. Η συζήτηση γύρω από την παγκοσμιοποίηση δεν πρέπει να γίνεται σαν μια αντιπαράθεση παγκόσμιου και τοπικού. Εκείνο που έχει σημασία είναι οι σχέσεις εξουσίας τόσο στα ανοιχτά όσο και στα κλειστά σύνορα.

Στις διαλέξεις σου μίλησες επίσης για τη σχέση ανάμεσα στο χώρο και το χρόνο.

Πρώτον, σε σχέση με τη συζήτηση για το πώς μπορούμε να σκεφτούμε τον «τόπο», πιστεύω ότι έχει ζωτική σημασία να συνειδητοποιήσουμε ότι οι τόποι διαρκώς μεταβάλλονται. Συνεχώς αλλάζουν. Από μία άποψη αυτό είναι προφανές, αλλά πολλές φορές προσπερνάται σιωπηλά. Σε πολλές από τις αναφορές στον τόπο που βρίσκονται θαμμένες μέσα στη ρητορική των αποκλειστικών διεκδικήσεων κάποιων περιοχών βλέπουμε να χρησιμοποιούνται εικόνες του τόπου, οι οποίες όχι μόνο αγνοούν τον αλληλουσχετισμό με άλλους τόπους (για τον οποίο μιλήσαμε μόλις τώρα) αλλά επίσης υπονοούν ένα είδος αιωνιότητας. Κάτι τέτοιο δεν υπάρχει. Οι τόποι διαρκώς αλλάζουν. Τα μακάρωνια που θεωρούμε ως κατεξοχήν τοπικό προϊόν στην Ιταλία έχουν έρθει από την Κίνα. Πρέπει να μάθουμε να σκεφτόμαστε με βάση διαρκώς εξελισσόμενους υβριδισμούς. Επιπλέον, όπως είπα σε μια από τις διαλέξεις μου, αυτός ο προσωρινός, συγκυριακός χαρακτήρας των τόπων ισχύει ακόμα και για τα φυσικά τους στοιχεία. Η «φύση» (οι ήπειροι, το τοπίο, η χλωρίδα και η πανίδα) δεν είναι πιο στατική ή μόνιμη απ' ό,τι τα κοινωνικά φαινόμενα. Μπορεί ενδεχομένως να αλλάζει πολύ πιο αργά, αλλά κατ' αρχήν δεν μπορούμε να

την επικαλούμαστε για την υπεράσπιση καμίας άποψης για την αιώνια αυθεντικότητα του τόπου.

Δεύτερον, ξέρετε, οι άνθρωποι συχνά αναζητούν τις «ρίζες» τους σε έναν τόπο – μια αίσθηση ασφάλειας. Και τη θεμελιώνουν στη σταθερότητα και την «κλειστότητα» που υπάρχει σ' έναν τόπο. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι δεν υπάρχει ούτε σταθερότητα ούτε «κλειστότητα». Υπάρχει μόνο ρευστότητα και συσχετισμός. Δεν μπορούμε όμως να μάθουμε να βρίσκουμε και σ' αυτά την ασφάλειά μας;

Σ' αυτό το πλαίσιο, πώς θα προσέγγιζες το θέμα της ταυτότητας – που έχει εξάλλου τέτοιες πολιτικές συνδηλώσεις;

Κατά μία έννοια προκύπτει απ' αυτό το στοιχείο, δηλαδή η έννοια της ταυτότητας προκύπτει από το πολιτικό της νόημα. Το μόνο που έχουμε είναι οι συσχετισμοί μας. Οι φεμινίστριες συχνά υποστηρίζουν μια συσχετική θεώρηση της ταυτότητας. Με λίγα λόγια, ο ίδιος μας ο χαρακτήρας είναι αποτέλεσμα των σχέσεών μας με τους άλλους. Δεν είμαστε «αρχικά» απομονωμένα άτομα που «κατόπιν» έρχονται σε επαφή με άλλους. Η ίδια μας η φύση έγκειται στην κοινωνικότητά μας. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο υποστηρίζω ότι πρέπει να μελετάμε την ταυτότητα των τόπων, ως ουσιαστικά προϊόν (εν μέρει) των σχέσεων ανάμεσά τους.

Εκτός από τον τόπο, στις διαλέξεις σου επέμεινες επίσης στη σημασία που έχει το πώς αντιλαμβανόμαστε το χώρο, και το «να παίρνουμε το χώρο στα σοβαρά».

Ναι. Όντως πιστεύω ότι είναι σημαντικό, με πολλές επιπτώσεις τόσο σε φιλοσοφικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Θα φέρω ένα παράδειγμα που μπορούμε να το εξετάσουμε αρκετά

γρήγορα. Νομίζω πως ένα από τα πιο ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά του «χώρου» ως διάστασης είναι ότι αποτελεί τη σφαίρα όπου μια πολλαπλότητα πραγμάτων μπορούν να συνυπάρχουν. Πράγματι, θα υποστήριζα, χωρίς το χώρο δεν θα μπορούσε να υπάρξει πολλαπλότητα. Και χωρίς πολλαπλότητα δεν θα υπήρχαν διαφορετικοί «Άλλοι».

Τώρα, αυτό μπορεί να φαίνεται είτε εξαιρετικά προφανές είτε κάπως δυσνόητο (ανάλογα με το υπόβαθρο του καθενός!), όμως ας εξετάσουμε ξανά τον τρόπο με τον οποίο περιγράφεται τόσο συχνά η παγκοσμιοποίηση. Η κυρίαρχη νεοφιλελεύθερη θεωρία της παγκοσμιοποίησης την παρουσιάζει ως κάτι το αναπόφευκτο για όλο τον κόσμο. Και αν αναρωτηθείς τι θα γίνει με το Μάλι ή τη Νικαράγουα ή τη Μοζαμβίκη, θα σου πουν ότι οι χώρες αυτές απλώς «έχουν μείνει πίσω». Ο στόχος είναι να τις κάνουμε να «προφτάσουν» την ανεπτυγμένη «Δύση». Αυτό όμως σημαίνει μεταβολή της γεωγραφίας του κόσμου σε μια απλή γραμμική Ιστορία. Με λίγα λόγια ότι οι χώρες αυτές δεν είναι στην πραγματικότητα παρά ένας «διαφορετικός» τόπος στην «ουρά» της Ιστορίας. Αυτό ισοδυναμεί με μια νέα σύλληψη του χώρου ως χρόνου. Και μέσα απ' αυτή τη διαδικασία καταπνίγεται κάθε αναγνώριση της διαφορετικότητας των παραπάνω χωρών. Και η δυνατότητά τους να διαμορφώσουν οι ίδιες το μέλλον τους. Όταν αρνείται κανείς να αναγνωρίσει την ουσιώδη πολλαπλότητα του χώρου (του χώρου με πολλές τροχιές), η «παγκοσμιοποίηση» με την τωρινή της μορφή μπορεί να εμφανίζεται σαν κάτι το αναπόφευκτο. Που δεν είναι.

Νομίζω ότι το να σκεφτόμαστε πραγματικά με αφετηρία τη διάσταση του χώρου είναι ένας τρόπος να αναγνωρίζουμε ουσιαστικά την ειρηνική συνύπαρξή μας με τους άλλους.